

ayrı eyalete ayrıldı. Ancak Hindûlar bu bölünmeye şiddetle karşı çıktılar ve bunun önlenmesi için yoğun bir protesto faaliyetine giriştiler. Hindûlar'ın bu gayretleri sonunda başarılı oldu ve 1911'de İngiliz Hindistan hükümeti 1905 kanununu iptal etti. Bengal eyaleti 1937'de otonom hale geldi ve bu durum 1947'de İngilizler'in ülkeden ayrılmasına kadar devam etti.

İslâm fethinin ilk zamanlarından itibaren Bengal Güney Asya'daki İslâm kültürünün, özellikle tasavvufun canlı merkezlerinden birini teşkil etmiştir. İlk dönemlerde, Hindû kast sisteminin katılığı altında ezilen yerli halkın büyük kitleler halinde Müslümanlığı benimsemişi üzerinde Şeyh Celâleddîn-i Tebrizî (ö. 1244), Şeyh Anhi Sirâcüddin (ö. 1325), Şeyh Celâl Mucarad-i Yenanî (ö. 1347), Mevlânâ Atâ (ö. 1350'den sonra), Şeyh Atâü'l-Hak (ö. 1398) ve Nûr Kutb-i Âlem gibi (ö. 1416) tasavvuf önderlerinin etkileri büyük olmuştur.

Kısa süre içinde gerçekleşen ihtida hareketleri, Müslümanlığı henüz kabul eden insanlar arasında yeni dinlerini kendi kaynaklarından öğrenme ihtiyacı uyandırmış, bunun için de İslâmî ilimlerde, özellikle hadis ilminde ilk zamanlardan başlayan bir atılım gözlenmiştir; bu alanda Sonârgâonlu Ebû Tavama çok meşhurdur.

Bengal toplumundaki dinî ve kültürel çeşitlilik, tarih içerisinde zaman zaman değişik dinlerin birbirlerinden etkilenmesine yol açmıştır. Bu etkilenme İslâm için de geçerli olmuş, bilhassa Bâbürlüler devrinde müslüman halkın anlayış ve yaşayışında yerli inançların, özellikle Hinduizm'in izleri görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine bazı İslâm âlimleri ve mutasavvıflar buna karşı koymaya çalışmışlardır. Meselâ İmâm-ı Rabbânî (Şeyh Ahmed-i Serhendî, ö. 1624), öğrencisi Mevlânâ Hamid Dânişmend'i Bengal'e göndermiş ve onun Burdvan'da kurdu-

ğu medrese bölgedeki reform hareketinin çok önemli merkezlerinden birisi olmuştur. Sömürge döneminde ise reform hareketleri aynı zamanda siyasî bir karaktere de bürünmüş ve müslüman halkın İngilizler'e karşı olan tutumlarında önemli rol oynamıştır. Batılılar tarafından yanlış olarak "Vehhâbî hareketleri" diye tanımlanan Seyyid Ahmed Şehid (ö. 1831) ile talebesi Mevlânâ Kerâmet Ali'nin (ö. 1873) önderliğindeki Tarikat-ı Muhammediyye ve Hacı Şerîfatullah (ö. 1840) ile oğlu Duzu Miyan'ın (ö. 1862) önderliğindeki Ferâziyye hareketleri bunların en önemlilerindedir.


Bengal'de İslâm mimarisi her ne kadar fetihle birlikte başlamışsa da bugüne kadar ayakta kalabilen en eski müslüman eserinin, Pandua'da 1338'de Sultan İskender Şah tarafından yaptırılan Adina Camii olduğu görülmektedir. Bundan başka en önemli eserlerden bazıları, Eflâkî adıyla tanınan Sultan Celâleddin Mahmud Şah'ın (1414-1432) türbesi, Gavr'da 1475'te inşa edilen Tantipura ve 1526'da yapılan Bara Sona ve Chota Sona camileri, Bagerhat'ta Seyyid Alâeddin Hüseyin'in (ö. 1519) yaptırdığı Bengal'deki en büyük cami olan Sâth Gunbath (Kümbet), Rampal'da 1483'te Celâledin Fâtiş Şah zamanında inşa edilen Baba Âdem Camii, 1523'te Sultan Nusret Şah tarafından yaptırılan Bagha bölgesindeki Bagha Camii ve 1558'de I. Bahadır Şah zamanında inşa edilen Racşahî bölgesindeki Kusumba Camii'dir. Bunlardan başka Bâbürlüler döneminde yaptırılan birçok kale, türbe ve cami arasında, 1678'de Sultan Evrengzib'in oğlu Şehzade Muhammed A'zam tarafından inşasına başlanan fakat yarım bırakılan Lalbag Kalesi ile Câferâbâd'da aynı dönemde muhtemelen Vali Şaista Han tarafından yaptırılan Sâth Mescid zikredilebilir.

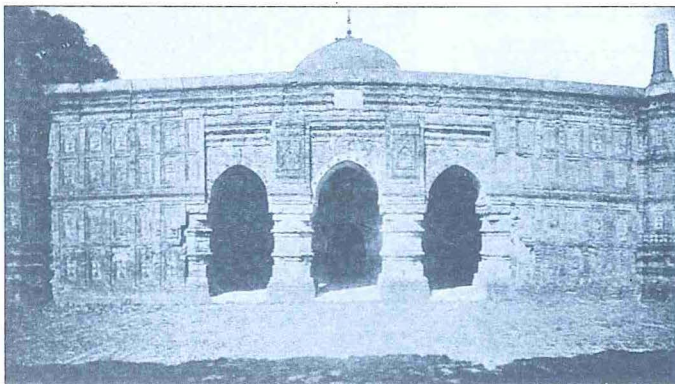
Bengal'de dinî hayat, tarihte olduğu gibi bugün de çok çeşitli ve karışıktır.

Nüfus açısından çoğunluğu teşkil eden müslümanlar (Bengladeş'te % 85-86, Batı Bengal'de % 21 civarında) ile Hindûlar'ın (Batı Bengal'de % 75, Bengladeş'te % 10 civarında) yanında küçük topluluklar halinde de Budistler, hristiyanlar, Jainler, Sih'ler, Parsiler ve yahudiler mevcuttur. Bengladeş ile Batı Bengal'de Hindû ve müslüman nüfusun bu derece farklı oranlarda olması daha çok 1947'de başlayan bir gelişmenin sonucudur. 1947'de Pakistan ve Hindistan devletleri kurulurken Batı Bengal Hindistan'ın sınırları içinde kalmış, Doğu Bengal ise (bugünkü Bengladeş) Pakistan'ın bir parçası olmuştur. Bağımsızlık ve bölünmenin hemen arkasından iki taraflı büyük göçler başlayınca (batıdan doğuya müslümanlar ve doğudan batıya Hindûlar) bugünkü durum ortaya çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ghulam Husain Salim, *A History of Bengal* (trc. Abdus Salam), Delhi 1903 — Delhi 1975; A. R. Mallick, *British Policy and the Muslims in Bengal 1757-1856*, Dacca 1961; S. Zavvar Husain Zaidî, *The Partition of Bengal and its Annulment : a Survey of the Schemes of Territorial Redistribution of Bengal 1902-1911* (doktora tezi, 1964), University of London; Aziz Ahmad, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, London 1964; Qeyamuddin Ahmad, *The Wahabi Movement*, Calcutta 1966; R. C. Majumdar v.dğr., *The History of Bengal*, Dacca 1976, I-II; A. Schimmel, *Islam in the Subcontinent*, Leiden 1980, s. 47-50; S. Mahmud Hasan, *Muslim Monuments of Bangladesh*, Dacca 1980; R. Ahmed, *The Bengal Muslim (1871-1906)*, Delhi 1981; Mujeeb Ashraf, *Muslim Attitudes Towards British Rule and Western Culture in India*, Delhi 1982, s. 144-155; S. A. A. Rizvi, *The Wonder That Was India*, London 1987, II, 1-57, 283-284; S. Ali Ashraf, "Origin and Culture of Bengali Muslims", *Journal of the Regional Cultural Institute*, II, Tahran 1969, s. 4; a.m.f., "Bengale", *UDMI*, IV, 928-952; M. Mohar Ali, "Early Muslim Contact with Bengal", *Mecelleü Külliyyeti'l-'ulûmi'l-ictimâ'iyye*, I, Riyad 1977, s. 3-21; J. T. O'Connell, "Bengali Religions", *ER*, II, 100-109; A. H. Dani, "Bangala", *EI²* (İng.), I, 1015; Richard Eaton v.dğr., "Bengal", *Elr.*, IV, 137-143.

 AZMI ÖZCAN



1530 tarihli
Kadem
Resul
Camii -
Gavr /
Hindistan

BENGAL SULTANLIĞI

1337-1576 yılları arasında
Bengal'de hüküm süren
İslâm hânedanı.

Hindistan'da Ganj ve Brahmaputra nehirlerinin aşağı mecraları ile ortak delta alanı ihtiva eden Bengal (Bengâle) ormanlık, bataklık ve nüfusça kalabalık bir bölge olup 650'den itibaren Pala ve Sena hânedanları tarafından idare edildi. Sena hânedanına mensup olan Ballâl Sen

(Vallâle Sena 1108-1119), Gavr (Leknevî) şehrini kurarak burayı bölgenin merkezi yaptı. Bengal uzun zaman genellikle Delhi sultanları tarafından gönderilen valiler ve sultanlar tarafından yönetildi. İlk Türk fetihlerinden Bâbürlü istilâsına kadar bölgede birçok hânedan hüküm sürdü.

Bengal, Halaç kumandanı Muhammed Bahtiyâr tarafından 1203-1204 yıllarında Türk hâkimiyeti altına alındı ve Delhi Sultanlığı'na bağlandı. Muhammed Bihâr fethinden sonra Delhi Sultanı Kutbüddin Aybeg'in izniyle Bengal'e yürümüş, az bir kuvvetle son Sena racası Lahmaniye'yi mağlûp etmişti. Nuddea ve Leknevî'yi ele geçiren Muhammed daha sonra Tibet taraflarına sefer düzenlemişse de geri dönüşü sırasında Brahmaputra nehrini geçerken büyük kayıplara uğramıştır. Ondan sonra İzzeddin Muhammed, Alâeddin Ali b. Merdan ve Hüsâmeddin İvaz gibi halefleri müstakil olarak saltanat sürdürdüler. 1227'de Sind, Pencap ve Moğol meselelerini halleden Şemseddin İltutmış Bengal üzerine yürüyerek ülkeyi sultanlığına kattı. Halaçlar'dan Melik Bilge'nin isyan hareketi bastırıldıktan sonra Leknevî'nin idaresi valilere bırakıldı. Melik Alâeddin Canı ve Seyfeddin Aybeg Yağan Tut Bengal'de düzeni sağlayarak Şemsî sultanlarının askerî ve malî bakımdan güçlenmesini temin ettiler. 1266'da Delhi'de tahta ele geçiren Gıyâseddin Balaban Han'ın oğlu Buğra Han ölümüne kadar Bengal'i yönetti. Balabanlılar Leknevî'de bu tarihten itibaren Gıyâseddin Tuğluk'un istilâsına kadar saltanat sürdürdüler (1320).

Gıyâseddin Tuğluk Bengal'i biri batıda Leknevî, diğeri doğuda merkezi So-

nârgâon olmak üzere iki valiliğe ayırdı. Ancak onun 1325'te ölümünden sonra Doğu Bengal Fahreddin Mübârek Şah'ın, Batı Bengal ise Alâeddin Ali Şah'ın eline geçti. Fahreddin Mübârek Şah 1337'de, Alâeddin Ali Şah da 1340'ta bağımsızlıklarını ilân ettiler.

Şemseddin İlyas Şah 1345 yılında kendi hânedanını iş başına geçirecek 1352'de bütün Bengal'i tek idare altında birleştirdi. Ondan sonra yerine geçen İskender Şah 1390'da Gıyâseddin A'zam Şah tarafından mağlûp edilerek öldürüldü. "Gıyâseddin" sıfatı ile İlyassâhî tahtına oturan A'zam Şah, Fîrûz Şah Tuğluk ile dost geçinerek Cavnpûrlular'ın baskısını önleyebilmişti. Onun zamanında Çin ile münasebetler geliştirilmiş ve Bengal körfezinin önemli limanlarından Çitagong şehri de ticarî bir merkez haline gelmiştir. 1410'da hükümdar olan Seyfeddin Hamza'dan sonra tahta Şehâbeddin Bayezid geçti (1412-1414). İlyassâhîler'in son sultanı Alâeddin Fîrûz Şah (1414) olup devri hakkında bilgiler çok azdır. Ondan sonra yerli bir Hindü olan Raca Ganesa'nın (Ganeş) iktidarı ele geçirmesiyle İlyassâhî hânedanının hâkimiyeti bir süre fasılaya uğradı. İlyassâhîler'in idaresinde Bengal parlak devirlerinden birini yaşadı; yine bu sırada İslâm sanatları ve ilimleri gelişti, dokumacılık ve gıda ticareti teşvik edildi.

Raca Ganesa ailesinin Bengal'deki hâkimiyeti yirmi yıldan fazla sürmüştür (1414-1436). Hânedan Dinacpûr menşelidir. Bhaturya'da toprak sahibi yerli Hindü olan Ganesa'nın oğlu Cadu, İslâmiyet'i kabul ederek Celâleddin Muhammed adını aldı. Oğlu Şemseddin Ahmed Şah ise dış münasebetlere önem vermiş, Kanpûr-ı Şarkî Hükümdarı Şemseddin İbrâhim Şah'a karşı Timurlu Şâhrûh Mirza'nın siyasi nüfuzunu kullanmasını istemişti. Ancak 1436'ya doğru Bengalliler üzerinde baskıyı arttırması ve halka zulmetmesi sonunu hazırladı.

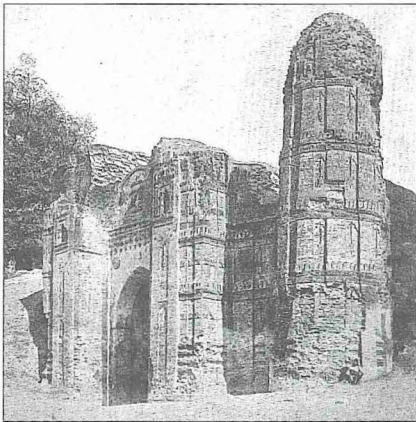
1437'de İlyassâhîler ikinci defa Bengal'de tahta ele geçirdiler. Nâsirüddin Muhammed, Gavr ve Satgam'da cami ve çeşitli binalar yaptırdı. Bu devrede Afrika ve Habeşistan'dan gelen zenci kölelerde artış oldu ve 8000'den fazla Habeş Bengal'de hizmete alındı. 1487'de Habeşî kumandanı Hadım Sultan Şâhzâde Bârbek Şah, İlyassâhîler'in son hükümdarı Celâleddin Feth Şah'ı öldürerek iktidarı ele geçirdi.

Habeşîler'in ilk şahı Sultan Şâhzâde Bârbek'tir. Nâsirüddin Mahmud unvanı

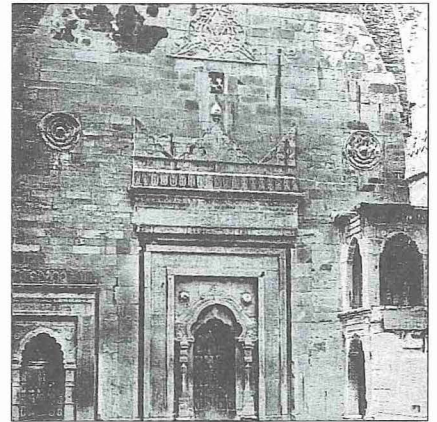
ile Fîrûz Şah'a halef olan bu hükümdar devlet idaresini nâibi Habeş Han'a bıraktı. Kısa bir süre sonra Sîdî Bedr, bir saltanat darbesiyle Şemseddin Muzaffer Şah unvanını alarak sultan oldu. Habeşîler'in idaresindeki Bengal karışıklık ve huzursuzluktan kurtulamadı, orduda hoşnutsuzluk başgösterdi. Nihayet vezir Seyyid Alâeddin Hüseyin'in öncülüğünde bir ayaklanma oldu. Şemseddin Muzaffer Gavr'da muhasara altına alındı. Çok geçmeden de 1494'te öldürüldü.

Böylece Habeşîler'den sonra Bengal'de Tirmiz asıllı Seyyidîler devri (1494-1539) başladı. Seyyid Alâeddin Hüseyin Şah ülkede bozulmuş olan huzur ve asayişini yeniden sağladı. Habeşî ve onların yakın destekleyicileri Paikler de bu devrede ülkeden çıkarılarak Dekken ile Gucerât'a sürüldüler. Tihut bölgesi Alâeddin Hüseyin Şah'ın ise oğlu Nâsirüddin Nusret Şah tarafından Bengal'e bağlandı. Bâbü Şah tarafından Delhi'den çıkarılan Lûdîler Nusret Şah'tan iyi kabul görmüşler, hatta şah Lûdî Hükümdarı İbrâhim'in kızı ile evlenmişti. 1529'da ise Bâbü Şah Bihâr'ı ele geçirdi. Seyyidîler Bengal körfezinde görünmeye başlayan Avrupalılar'la da temasa geçtilerse de daha sonra meydana gelen olaylar Portekiz-Seyyidî münasebetlerini büyük ölçüde gerginleştirdi. Seyyid Hüseyin kolu, Sûrî Afganlar'ın reisi Şîrşah'ın isyanı neticesinde sona erdi ve Şîrşah Bengal'i ele geçirecek burayı Bâbürlü Hümâyûn'a karşı yürüttüğü mücadelenin merkezi haline getirdi. Sûrî Afganlar'ın Bengal'deki hâkimiyeti 1539-1564 yılları arasında olup

Bengal Sultanlığı'ndan günümüze ulaşabilmiş mimari eserlerden Dahil Dervâze Mescidi - Gavr / Hindistan



Adina Mescidi'nin içinden bir görünüşü - Pandua / Hindistan



BENGAL SULTANLARI

A) DOĞU BENGAL

Fahreddin Mübârek Şah	737 (1337)
İhtiyârüddin Gazi Şah	750-753 (1349-1352)

B) BATI BENGAL (753/1352'den sonra bütün Bengal)	
Alâeddin Ali Şah	740 (1340)

1. İlyas Şah Kolu

Şemseddin İlyas Şah	746 (1345)
I. İskender Şah	759 (1358)
Gıyâseddin A'zam Şah	792 (1390)
Seyfeddin Hamza Şah	813 (1410)
Şehâbeddin Bayezid Şah	815 (1412)
Alâeddin Firûz Şah	817 (1414)

2. Raca Ganesa Kolu

Celâleddin Muhammed Şah	817 (1414)
Şemseddin Ahmed Şah	835-840 (1432-1436)
İlyas Şah Kolu'nun ikinci defa başa geçmesi	
Nâsîrüddin Muhammed Şah	841 (1437)
Rûkneddin Bârbek Şah	864 (1460)
Şemseddin Yûsuf Şah	879 (1474)
II. İskender Şah	886 (1481)
Celâleddin Feth Şah	886-892 (1481-1487)

3. Habeşiler Kolu

Sultan Şâhzâde Bârbek Şah	892 (1487)
Seyfeddin Firûz Şah	892 (1487)
Nâsîrüddin Mahmud Şah	895 (1490)
Şemseddin Muzaffer Şah	896-899 (1491-1494)

4. Seyyid Hüseyin Şah Kolu

Seyyid Alâeddin Hüseyin Şah	899 (1494)
Nâsîrüddin Nusret Şah	925 (1519)
Alâeddin Firûz Şah	939 (1532)
Gıyâseddin Mahmud Şah	940-946 (1533-1539)

5. Sûri Afganlar Kolu

Şirşah Sûr	946 (1539)
Hızır Han	947 (1540)
Muhammed Han Sûr	952 (1545)
Hızır Han Bahadır Şah	962 (1555)
Gıyâseddin Celâl Şah	968-971 (1561-1564)

6. Karrânî Kolu

Süleyman Karrânî	971 (1564)
Bayezid Şah Karrânî	980 (1572)
Dâvud Şah Karrânî	980-984 (1572-1576)

BENGALCE

Hint-Avrupa dillerinin
Hint-İran grubundan bir dil.

Bengladeş ile Hindistan'ın Batı Bengal ve Asam eyaletlerinde yaşayan 151 milyonu aşkın insan tarafından konuşulur. Görünür farklılıklarına rağmen hissedilir ölçüde bir yandan İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca gibi Avrupa dilleriyle, bir yandan da Hindustânî, Urduca, Gucerâtî ve Marathi gibi Kuzey Hint dilleriyle cümle ve kelime yapısı bakımından benzerlikler gösterir. Bengalce (Bengalî) Orice ve Assamca gibi modern Hint dillerinin de aslına teşkil eden ve Gaudia Prakrit adıyla anılan Prakrit dilinin Doğu kolu içinde doğup gelişmiştir. Prakrit dilinin ise Hint klasikleriyle destan ve kutsal metinlerinin yazıldığı en eski dillerden Sanskritçe'nin biraz kabalaşmış şekli olduğu bilinmektedir. Bengalce'nin adı geçen modern iki dile ilişkisi Avrupa'nın Latin kökenli dillerinin birbirleriyle olan ilişkisine benzer. Öte yandan Bengalce'nin yapı özelliklerinden biri de Güney Hindistan'daki Hint-Avrupalı olmayan Dravidî diller grubundan gelmesidir. Bunun sebebi Asam, Orissa ve Bihâr bölgeleriyle Bengladeş ve Batı Bengal'i içine alan ve tarihte Bengal adıyla bilinen kesimde, en eskiden Hint-Avrupalı olmayan insanların yaşamış bulunmasıdır; Hint-Avrupa dillerinin buradaki varlığına Ârîler'in (Hint-İran) göçlerinden sonra rastlanır.

Bengladeş'in bugünkü nüfusunun Dravidî, Ârî, Sâmî, Moğol ve Proto-Avustraloid halk gruplarının karışımından meydana gelmesi gibi, halkın % 98'den fazlasının ana dil olarak konuştuğu (% 2'si Burma dil grubuna bağlı çeşitli kabile dilleri konuşur) Bengalce'nin kelime hazinesi de birkaç belirgin kümeye ayrılır: Etimolojileri Sanskritçe'den yapılamayan yerli kelimeler (Dravid kökenli), Sanskritçe'den gelen kelimeler, yedi yüzyıl süren müslüman idaresi döneminde Arapça, Farsça ve Türkçe'den geçen kelimeler ve XVIII. yüzyıldan beri Avrupa ile olan yakın ilişkiler sebebiyle İngilizce, Fransızca ve Portekizce'den alınan kelimeler.

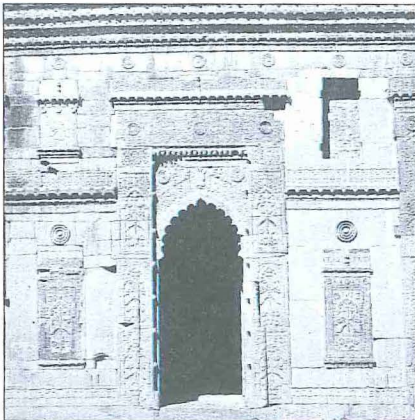
Bengalce, eklemeli (iltisâkî, agglutinant) ve bükünlü (tasrifî, flexional) dil gruplarının arasında yer alır. Kelimelerin bünyelerinde meydana gelen değişmeler (inflexion) İngilizce'deki kadar az değilse bile eski İngilizce veya Arapça'daki kadar da çok değildir. Nâdir durumların dışın-

bu devrede Şirşah'tan sonra Hızır Han, Muhammed Han, Hızır Han Bahadır ve Gıyâseddin Celâl Şah hüküm sürdüler.

Daha sonra Güney Bihâr'ın eski valilerinden Süleyman Karrânî ve halefleri de Bengal'i on iki yıl kadar idare ettiler (1564-1576). Bunlardan Bayezid ve Dâvud şahlar kendi bağımsızlıklarını zorlukla koruyabildiler. Nitekim bir süre sonra Bâbürlü Hükümdarı Celâleddin Ekber Şah Bengal'i ele geçirerek (1576) Bâbürlü topraklarına katmış ve idaresini Rajputlu Man Singh'e vermiştir.

Bengal'de ilk İslâmî örnekler Leknevî Halaçları'na aittir. 1576 yılına kadar iktidara gelen vali ve sultanlar ülkeyi birçok mimari eserle süslemişlerdir. Adına

1493-1519 tarihleri arasında inşa edilen Chota Sonâ Mescidi'nin cümle kapısı ve giriş cephesindeki taş işçiliği - Gavr / Hindistan



Mescidi, Ahî Sirâceddin Camii ve Türbesi, Bara Sonâ Mescidi, Chamhan Mescidi, Celâleddin Muhammed Şah Camii, Chota Sonâ Mescidi, Dahil Dervâze, Dârâ Bâri ve Lotan mescidleri, Eklekhi Camii, Firûze Çırağ Minare, Ganmend Camii, Kadem Resul Camii, Sâth Kümbet, Zafer Han Camii ve Türbesi gibi yapılar bu devre ait belli başlı örnekler arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Minhâc-ı Sirâc el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâşîrî* (nşr. Abdülhay Habîbî), Kâbil 1328 hş., I, 422-437; Berenî, *Târîh-i Firâzşâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalkûta 1862, s. 299-300, 590-592, 597; Gulâm Hüseyin Sâlim, *Riyâzû's-selâtin* (nşr. A. H. Âbid), Kalkûta 1890, s. 93, 95, 96, 98; Şems-i Sirâc Affî, *Târîh-i Firâzşâhî* (nşr. Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1891, s. 110-111, 112-114, 115-117, 118-119; S. Lane-Poole, *The Mohammadan Dynasties*, London 1893, s. 305-308; C. Steward, *History of Bengal*, Calcutta 1910, s. 74-83; Zambaur, *Manuel*, s. 286-289; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 474-475; N. G. Majumdar, *Inscriptions of Bengal*, Raj Shahi 1929; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 380-387; J. N. Sarkar, *History of Bengal*, Dacca 1948, II, 103 vd.; a.mlf., *Hindu-Muslim Relations in Medieval Bengal*, Delhi 1985; T. W. Haig, *Turks and Afghans*, New Delhi 1965, s. 260-276; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 240-243; J. Allan v.dğr., *The Cambridge Shorter History of India*, New Delhi 1969, s. 270-276; V. D. Mahajan, *The Sultanate of Delhi*, Delhi 1970, s. 249-252; C. J. Brown, *Coins of India*, Calcutta 1987, s. 78-80; Muhammed Mohar Ali, "Foundation of Muslim Rule in Bengal", *Mecelletü Külliyyeti'l-İslâmî'l-ictimâ'iyye*, II, Riyad 1978, s. 3-34; J. S. Cotton, "Bengâle", *IA*, II, 518-520; A. H. Dani, "Bangâla", *EI²* (İng.), I, 1015; Seyyid Ali Eşref, "Bengâle", *UDMİ*, IV, 928-979; Richard M. Eaton, "Bengal", *EI*, IV, 137-141.

